

Suomalainen hakuteos maailman paikannimistä

HAKULINEN, KERKKO (2006). *Paikannimet*. 612 s. WSOY, Helsinki.

Kerkko Hakulisen uusin teos sisältää viittauksineen 6 200 hakusanaa: samoista aakkosista löytyvät maanosien, maiden, tärkeiden kaupunkien ja huomattavien luonnonpaikkojen nimet. Mukana ovat myös ensimmäisen asteen hallintoalueiden nimitykset, nimiin liittyvät paikan lajia ilmaisevat sanat, viralliset kielet selityksineen sekä maiden ja autojen kirjaintunnukset. Hakusanat ovat suomen kieleen soveltuvaan muodossa. Nimiin sisältyvät paikan lajia ilmaisevat sanat (esim. *meri*) ovat myös maiden virallisilla kielillä ja englanniksi. Suomestakin on muutama kohde. Kokonaan uutta ovat nimien taustat, jonka perusteella kustantaja mainostaa kirjaa takakannessa ensimmäisenä suomenkielisenä maantieteellis-etymologisena sanakirjana.

Tiivis teos on pitkäaikaisen kokemuksen tulos. Työ 1960-luvulla tietosanakirjan ja kartastojen parissa herätti Hakulisen huomaamaan ulkomaisten nimien oikeinkirjoituksen ohjeistuksen puutteet. Se johti omaan oikeinkirjoitusoppaaseen vuonna 1983 (Hakulinen 1983/1996).

Edellisissä teoksissa nimet on aakkostettu paikan lajeittain (järvet, laaksot, vuoristot jne.) mutta nyt yhteen, mikä nopeuttaa hakuja. Lajeittainen haku on ratkaistu kätevästi sijoittamalla perusosat aakkosissa omalle kohdalleen ja liittämällä niiden yhteyteen kyseisen sanan sisältävät nimet: esimerkiksi *maa*-artikkelin kohdalla luetellaan kaikki *maa*-loppuiset nimet *Ahvenanmaasta Zulumaahan*, joita koskevat tiedot voi tarkistaa omilta kohdiltaan. Vieraskielisistä termeistä kerrotaan niiden sisältö (kiinan *he* = joki).

Nimien kirjoitusasut ovat huolellisia ja harkittuja. Mahdolliset Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (Kotus) kielenhuollosta eriyvät kannat mainitaan; näin käytäjällä on valinnanvapaus. Erot koskevat lähinnä määriteosan genetiivisyyttä ja jossain määrin myös nimenosien yhteen tai erilleen kirjoittamista. Niihin liittyvät kahtalaiset näkemykset muovautuivat 1980-luvulla keskustelussa, jossa maantieteilijät – lähinnä Kai Enkama ja Kerkko Hakulinen – päätyivät kannattamaan nimen nominatiivi- tai genetiivialkuisuuden ratkaisemista nimen perusosan perusteella, kielitieteilijät määriteosan. Lopullinen ratkaisu puuttuu yhä.

Hakusanan kirjoitusasusta poikkeavaan kielenhuollon suositukseen Hakulinen viittaa maininnalla ”Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suositus”. Tällaisia mainintoja löysin kirjasta 31. Suurin osa niistä koskee sellaisia maiden nimiä, joihin sisältyy *ja*-sana: Hakulisen *Bosnia-Hertsegovina* on Kotuksen käytännön mukaan *Bosnia ja Hertsegovina*. Kirjoitusasuilla on vivahde-ero. Hakulinen on valinnut arkivistintään paremmin sopivan ja suomen kielessä helposti taitutettavan muodon, Kotuksen suositus on varovaisempi ja noudattaa rakenteeltaan alkuperäisiä nimiä. Nominatiivi- tai genetiivialkuisissa hakusanoja ovat esimerkiksi *Cooksaaret* ja *Genevejärvi*, kielenhuollon suosituksen mukaan *Cookinsaaret* ja *Genevenjärvi*.

Muutamassa nimessä Hakulinen on piirun verran enemmän vanhoillaan kuin kielenhuolto. Ranskan *Alsace* on hänelle saksalaisittain *Elsass*, *Lorraine* vastaavasti

Lothringen, Ruotsin *Uppsala* yhä *Upsala* (molemmat asut toki mainitaan). Huomio kiinnittyy myös Koreoiden pääkaupunkeihin, jotka Hakulinen kirjoittaa vanhaan tapaan *Pjöngjang* (uuden eteläkorealaisen latinaistuksen mukaan *Pyeongyang*, englannissa *Pyongyang*) ja *Söul* (koreaksi ja englannissa *Seoul*). Kotus suosittelee muotoja *Pjongjang* ja *Soul*. Yhtenäistä, kansainvälistä latinaistusta ei Etelä- ja Pohjois-Korean nimistä ole.

Kun kaikkia Kotuksen nimeuvonnassa tapahtuneita joustoja ei ole kirjattu julkisesti mihinkään, ne eivät ole voineet päätyä tähänkään kirjaan. Sellainen olisi esimerkiksi *Zanzibar* (*Sansibar*). Yhteen tai erilleen kirjoitetuissa nimissä Hakulinen kirjoittaa perinteiseen tapaan *Karjalan kannas*, joka kielenhuollon suosituksissa on ollut 1980-luvulta *Karjalankannas*, aika huonolla menestyksellä. Tässä nimessä olisi puolestaan Kotuksen suositus voinut perustua vakiintuneisuuteen.

Näkökulmaa nimimuotojen kehitykseen avaavat niiden aiemmat kirjoitusasut 1600-luvulta 1800-luvun lopulle. Esimerkiksi Filippiinit oli *Wilpunsaaristo* vuonna 1847, Kap Verde *Wihanta niemen luodot* 1844 ja Välimeri *keski meri* 1642, joista kerrottiin *Terrassa* vuonna 1969 (ks. Luettelo... 1969). Virallisten kielten ääntämissohjeet ja latinaistamiskaavat Hakulinen on tarkistanut ajantasaisista ja YK:n suosituksia noudattavista lähteistä.

Uutta ovat nimien etymologiat, tiedot paikannimien taustoista, jotka Hakulinen esittää luettavassa muodossa, välttämättä sanakirjamaisia lyhenteitä. Niitä kysytään aina, ja niitä sisältävät julkaisut ovat suosittuja. Taustojen selvittäminen vaatii aikaa ja eri kielten tuntemusta, eivätkä kaikki nimet selviä koskaan.

Hakulinen on toimittanut osuuden saatavilla olleeseen kirjallisuuteen tukeutuen ja tietojen puuttuessa kirjannut mukaan myös kansanselityksiä lukijan hauskuuttamiseksi. Maakohtaisista etymologisista paikannimisanakirjoista hän on hyödyntänyt lähinnä Pohjoismaiden, Australian, Kiinan, Yhdysvaltain ja Kanadan nimikirjoja. Muun maailman nimissä hän on turvautunut englannin- ja ranskankielisiin maailman paikannimien etymologisiin nimi-kirjoihin sekä *Encyclopædia Britannicaan*. Luotettavan tiedon hankkiminen maailmanlaajuisesti kansallisista julkaisuista olisikin ollut ylivoimainen tehtävä.

Nimien taustat ovat kiinnostavia ja joskus järkyttäviäkin, ovathan kyseessä sisisijaisesti maiden ja kaupunkien nimet. Silmään pistävän monen eurooppalaisen kohteen nimi selittyy suota, mutaa, kuraa tai vetistä maata merkitsevän sanan avulla: *Brandenburg*, *Bremen*, *Bryssel*, *Gdańsk*, *Latvia*, *Lietuva*, *Maas*, *Määri*... Alkuperäisnimiä moni on käännettyä yksinkertaisesti vain ”Joki” tai ”Suuri vesi”. Tällaisten nimien voi arvella olevan vanhimpia.

Nimissä näkyy myös valta. Suuri osa nimistä sisältää siirtomaaisäntien, kuninkaallisten ja presidenttien (*Washington*) nimiä, joku finanssiministerin (*Seychellit*) nimen. Moni paikka on nimetty ”löytäjänsä” tai jonkun pyhimyksen mukaan (esim. *San-* ja *Sankt*-alkuiset nimet). Kysyä voi, mikä oli paikan nimi ennen sitä ja ketkä siitä joutuivat luopumaan. Seattlen kerrotaan sentään saaneen nimensä paikallisen intiaanipäällikön mukaan, mutta siksi, että hänet oli käännytetty kristinuskoon ja

hän oli tukenut siirtolaisia intiaanikapinan aikana. Vastusteltuaan aikansa nimihanketta hän antoi periksi saatuaan siirtolaisilta hieman rahaa.

Käyttäjälleen kirja on hyödyksi monella tapaa. Kussakin nimiartikkelissa mainitaan nimet paikallisilla virallisilla kielillä ja englanniksi. Kun erikieliset nimet on lisäksi aakkostettu omille kohdilleen ja lisätty viittaus suomen kielessä käytettyyn asuun, näkee heti, että *Alto Adige* on suomessa *Etelä-Tirol*i, *Lac Léman* (hakemistossa *Léman*, *lac*) *Geneve(n)järvi* ja *Finnmark* yksinkertaisesti *Ruija*. Näin teoksesta löytyy pika-apua paitsi suomen-, myös muunkielisiin tarpeisiin.

Myös keskeisten nimien ääntöasut on merkitty silloin, kun ne selvästi poikkeavat suomalaisesta. Tämän jälkeen ei pitäisi olla ongelmia *Azorien* [*atsorien*] tai *Münchenin* [*mynhhenin*, ei *mysssenin*!] kanssa. Kun kielenhuollossa suositusten mukaisesti suomessa käytettävän vieraskielisen nimen sijapääte merkitään ääntöasua tukevaksi, tämä lisäys on kirjoittajille hyödyllinen. Hankalissa nimissä annetaan taivutus (*Alger* [*alže*:] ranskaa : *Alger'ssa*, *Alger'hen*) ja tavujako.

Kielten nimistä mainitaan, missä kieli on virallinen ja mitä kirjoitusjärjestelmää siinä käytetään. Esimerkiksi Armeniassa käytetään armenialaista aakkoskirjoitusta, jolle ei ole kansainvälistä latinaistusta, vaan paikannimet latinaistetaan usein venäläisestä kirjoitusasusta.

Nimien taustan tunteminen voi auttaa myös kirjoitusasujen ymmärtämisessä: miksi Etelä-Amerikassa on sekä *Guayana* [*guaja:na*] että *Guyana* [*gaiana*]? Kirjasta selviää, että *Guayana* tarkoittaa Orinocon ja Amazonin välistä aluetta, että *Guyan*an *osuustoiminnallinen tasaval-*

takin oli ennen *Guayana* (*Brittiläinen Guayana*), ja että nykyinen nimi on muunnos alueennimestä *Guayana*.

Nimihistoriaan sisältyy myös tietoa myöhemmistä muutoksista. Vanhaa nimeä etsivän Hakulinen ohjaa aakkosista nykynimeen ja kertoo, milloin kutakin nimeä on käytetty. Kun valta vaihtuu, nimiäkin saatetaan muuttaa: siispä Frunze on nyt *Biškek* ja Salisburystä on tullut *Harare*. Etelä-Afrikan pääkaupungin Pretoria nimi on suunniteltu vaihdettavaksi *Tshwaneksi*. Pretoria valittiin buurijohtaja Andries Pretoriuksen kunniaksi, Tshwane oli paikallinen heimopäällikkö ennen valkoisten siirtolaisten tuloa. Poliittisesti arkoja nimikysymyksiä ovat muun muassa *Japaninmeri*, *Makedonia* (entinen Jugoslavian tasavalta) ja *Taiwan*. Myös näistä Hakulinen kirjoittaa.

Kirja on monipuolinen hakuteos. Pieneen tilaan on saatu mahtumaan paljon tarkkaa ja hyödyllistä tietoa, ja nimien taustat tarjoavat mahdollisuuden kurkistaa historiaan ja kulttuuriin. Kun kirjassa kerrotaan nimen ja virallisten kielten lisäksi pinta-alat ja asukasluvut, sitä kannattaa matkalaisenkin vilkaista ennen reissuun lähtöä. Matkakohteenhan voisi valita nimenkin perusteella...

KIRJALLISUUS

Hakulinen, K. (1983/1996). *Maailman paikannimet*. 281/285 s. Otava, Helsinki.

Luettelo sovinnaisista ulkomaiden paikannimistä. Suomen nimiarkisto ja Suomen Maantieteellinen Seura (1969). *Terra* 81: 2, 60–93.

SIRKKA PAIKKALA

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus